

NÄR DET HETTAR TILL

med "ökensommaren" 2018 i färskt minne

Christina Fryle
text och foto

Förra sommaren var det nog många trädgårdsälskare som funderade på att sluta odla. Men ge inte upp! Det går att göra mycket för att trädgården ska klara längre torrperioder.

Sommaren 2018 går till historien som den hetaste och torraste vi upplevt. I södra och mellersta delarna av landet till och med den varmaste som någonsin uppmätts. För många jordbrukare och djurägare innebar det en ekonomisk och personlig katastrof. I jämförelse med dem var den ångest vi trädgårdsodlare kände när våra älskade växter torkade bort bara en bagatell. Men nog gjorde det ont när bevattningsförbud infördes i kommun efter kommun och träd, buskar och perenner skrek efter vatten...
Många singlar om hur klimatförändringarna kom-

växter, medan somliga vissnar ner helt, men står kvar med torra vackra fröställningar som prydnad, och inte kommer tillbaka förrän året därpå. Kanske kan du acceptera det som en helt naturlig variation. Om inte så är avveckling av gräsmattan nog det första att ta itu med.

Jorden och platsen

Varje stycke mark har sina egna förutsättningar. Hur torrt det blir påverkas av den befintliga jordmånen, markens lutning och det geografiska läget (vissa platser får helt enkelt mindre regn än andra). Det är naturligtvis lätt att säga att man ska gilla läget och anpassa trädgården till de naturliga förutsättningarna. Men vilken växtglad trädgårdsnörd klarar det?

Alla tomter har lokala variationer. Svala ställen där byggnader skuggar en stor del av dagen, gasiga lägen mot en södervägg, områden där vatten gärna blir stående efter ett regn. Om man ger sig tid att lära känna sin tomt upptäcker man att det finns flera zoner som passar olika bra för olika växtgrupper. Utifrån det kan man fundera över vad som är rätt växt på rätt plats och redan från början se till att sätta växter med samma vattenbehov tillsammans.

Då kan de allra torraste och knepigaste lägena till och med bli en tillgång; ett ställe där man samlar växter som kräver torrt och soligt.

1. En vildäng på Västkusten den 10 augusti 2018. Även naturen led svårt denna rekordtorra och beta sommar.

2. Pärleternellen, *Anaphalis margaritacea*, är en tacksam perenn i torrt och soligt läge.

mer att påverka vädret i framtiden. Det är inte säkert att vi får en lika torr och varm sommar inom överskådlig tid. Men troligen var detta inte någon engångsföreteelse. Dessutom räcker det nog inte med att vi enbart garderar oss mot torka utan att vi även förbereder oss för det omvända scenariot: somrar när det regnar nästan oavbrutet – extremväder helt enkelt.

Men hur får vi en trädgård som klarar en längre torrperiod? Det finns flera olika områden att jobba med och utgå ifrån. Anläggningssätt, skötsel, växtval, vattentillgång och befintlig jordmån.

Är torrt och bränt ok?

Men det är också värt att fundera över sin egen mentala inställning till torkans visuella effekter. En halmgul knastertorr gräsmatta blir ju faktiskt väldigt snabbt grön igen efter ett par veckors regn. Likadant är det med många andra

Vindskydd? Blåsig = torrt!

Behovet av vatten ökar om växtplatsen är blåsig. En solig och samtidigt vindutsatt plats beräknas öka växternas avdunstning med 50 % jämfört med en skuggig och vindstilla plats. Växter som är anpassade för ett liv i skuggan har ofta stora tunna blad. En stor bladytta behövs ju för att fotosyntesen ska fungera där ljuset är svagt. Om dessa växter hamnar blåsig och/eller i full sol behöver de väldigt god tillgång till vatten eftersom de stora bladytorna transpirerar mycket. I naturen är skuggiga områden nästan alltid vindstilla eftersom det är den skuggande vegetationen som ger lä. Häckar och plank brukar ge ett vindskyddat klimat som uppskattas av både växter och människor.

Anlägga vattenklokt

Jorden i odlingsbäddarna har stor betydelse

3

för växternas vattenförsörjning. Att bara gräva en djup grop och fylla med torvmullsbaserad påsjord är att göra växterna en otjänst. Torven kan visserligen ta upp och hålla kvar en stor vattenvolym, men så länge den är våt har växterna varken behov av eller möjlighet att bygga upp ett kraftigt rotsystem. Rötterna stannar i torven och förs inte sticka ut rotspetsarna i den ”riktiga” jorden. Kompost och naturgödsel är de bästa tillskotten till de flesta jordar. De förbättrar både mullhalten, strukturen, näringsinnehållet och den vattenhållande förmågan.

Undvik att djupgräva – om inte marken är väldigt dåligt dränerad. Låt i stället jordlagren behålla sin naturliga struktur med de mullrika materialen överst. Vid planteringen av träd och buskar är det bättre att gräva på bredden än på djupet.

Större nyplanteringar görs helst på hösten så att jorden hinner sätta sig och vårfukten i marken ger växterna en möjlighet att rivstarta innan sommartorkan sätter in.

Var försiktig med gödningen. En väldig bladmassa på våren betyder att växten behöver massor av vatten hela säsongen för att upprätthålla vätskebalansen. Växter på sparlåga klarar motgångar betydligt bättre.

Odla i sand – som Peter Korn

Det går att anpassa sitt sätt att anlägga och odla så att växterna klarar längre regnfattiga perioder. Den enda trädgårdsentusiast jag känner som helt oreserverat älskade hettan och torkan förra sommaren är Peter Korn. Han publicerade otaliga bilder från sina fantastiska odlingsbäddar på Klinta trädgård i Skåne [3]. Perenner och lökväxter blommade i överdådig färgprakt, helt utan tillskottsvatten. Men hur var det möjligt?

Peters odlingsmetod bygger på att utesluta alla jord- och torvblandningar och i stället odla i ren sand. När andra ”förbättrar” sin befintliga jord med ett tjockt lager fin planteringsjord gräver han i stället bort det översta välmatade matjordslagret och lägger på 20–30 cm sand i fraktionen 0–8 mm eller grövre.

Principen är egentligen enkel. I en väl-dränerad sandbädd är det snustorr i de översta tio centimeterna, men längre ner finns det alltid fukt. För att växterna ska klara långa perioder av torka måste rötterna gå ner på djupet, vilket de tvingas till helt naturligt i sandbädden.

Peter tvättar bort all jord från plantornas rötter innan han planterar dem. Sedan får de EN rejäl genomvattnings – blir snudd på dränkta. Efter det ska växterna klara sig utan tillskottsvat-

3. Klinta trädgård den 30 juli 2018. I sandbäddarna hos Peter Korn och Julia Andersson blommade det rikligt hela sommaren. Växterna fick inget tillskottsvatten, utan hittade den fukt de behövde djupt nere i sandlagret.

4. Här samsas många olika solälskare: *Perovskia 'Blue Spire'*, lavendel, *Lavandula angustifolia 'Hidcote'*, kryddsalvia *Salvia officinalis 'Purpurascens'* och blåelm *Elymus magellanicus*.

5. *Eryngium × zabelii 'Big Blue'*, praktmartorn.

6. *Kantnepeta*, *Nepeta × faassenii 'Six Hills Giant'*, samsas fint med vitpytta, *Achillea ptarmica* var. *multiplex 'Boule de Neige'*.

7. Efter ett ordentligt regn har Solveig och Bo Johnér i Torsås gott om vatten i sina "seriekopplade" tunnor.

8. I Skärholmens perennpark har Piet Oudolf kombinerat stora fält med ljus och luftig *Clinopodium nepeta*, stenkyndel och blåtåtel, *Molinia caerulea*, som får nästan svarta ax.

9. *Limonium platyphyllum*, silverrisp.

ten. Ibland tillförs också en liten näringsgiva vid planteringen, men sandbäddar är naturligt näringsrika. Det behövs oftast ingen extra gödning.

Förutom att de hushållar med vatten kräver Peter Korn's växtbäddar också mindre underhåll än en vanlig rabatt. Eftersom det översta sandlagret nästan alltid är torrt har ogräsfrön svårt att hinna gro där, och de ogräs som lyckas är lätta att dra upp eftersom sanden är så porös.

Våtbädd till de törstigaste

Vill man odla växter som behöver mycket mer vatten än himlen förser oss med, eller på ett ställe där det är mycket konkurrens om vattnet, till exempel under större träd, kan det vara en god idé att anlägga en våtbädd. Trädgårdsamatörer har länge odlat i våtbäddar, men det är inte särskilt vanligt utanför våra kretsar. Det finns flera sätt att göra våtbäddar, men de bygger på samma princip: en odlingsbädd med ett vattenmagasin (oftast en presenning) i botten.

Exempel på anläggning av våtbädd

1. Gräv ut området som ska bli våtbädd 20–30 cm – plus lite extra runt om.
2. Lägg en kraftig presenning eller dammduk i hålet och låt den gå upp över sidorna.
3. Lägg någon sorts stöd/kant runt om som döljer duken och håller den på plats. Sten, torv-

block, slipers eller vad som annars passar.

4. Om du vill odla i traditionell jord fyll med kompost, stallgödsel, torv och den rensade urgrävda jorden. I botten kan du lägga grövre material och på toppen fin planteringsjord. Men det går även fint att bygga sten- och gruspartier på det här sättet – det vill säga helt utesluta humus.

5. Vik ut/ner ett av dukens hörn så att det blir avrinning i samma nivå som den omgivande marken.

Om du ska ha större buskar i odlingsbädden kan den grävas djupare och/eller byggas upp högre.

Våtbädden behöver naturligtvis vatten då och då, men inte så ofta. Det kan räcka med att fylla på den med några veckors mellanrum.

När vattning krävs

Att vattna mycket och sällan är en bra grundregel – helst tidigt på morgonen. Kvällsvattning lockar fram sniglarna på nattliga provianteringsrundor. Vattning på kvällen kan också gynna spridningen av svampsjukdomar när växterna står våta länge.

Efter vattningen är det bra att bryta kapillärerna genom att luckra öppen jord. Men bäst är förstås att se till att ingen jord är bar, antingen genom att täcka med gräsclipp eller annat växt-

10. Riktigt ljuv är denna rosa trädgårdssolvända, *Helianthemum* 'Lawrenson's Pink'.

11. *Papaver* (Orientale-Gruppen) 'Patty's Plum', jättevallmo.

12. *Centranthus ruber*, pipört, på ett torrt klipputsprång i Grekland.

13. Lammöron, *Stachys byzantina*, och kärleksört, *Hylotelephium* 'José Aubergine'.

14. *Sesleria nitida*, glansälvväxing, är ett tåligt och vackert gräs som passar fint i rabattkanten.

Perenner och gräs som trivs i ett torrt läge

Vetenskapligt namn	Svenskt namn
<i>Achillea</i> , flera arter/sorter [6]	röllikesläktet
<i>Agastache foeniculum</i> , flera sorter	anisisop
<i>Anaphalis</i> [2]	pärleternellssläktet
<i>Anemone sylvestris</i>	tovsippa
<i>Antennaria dioica</i>	kattfot
<i>Antennaria plantaginifolia</i>	jättekattfot
<i>Anthericum ramosum</i>	liten sandlilja
<i>Artemisia</i> , flera arter/sorter	malörtssläktet
<i>Bergenia cordifolia</i>	hjärtbergenia
<i>Carlina acaulis</i>	silvertistel
<i>Centranthus ruber</i> [12]	pipört
<i>Cerastium tomentosum</i>	silverarv
<i>Clinopodium</i> [8]	bergmyntesläktet
<i>Dianthus</i> , många arter	nejliksläktet
<i>Echinops</i>	bolltistelssläktet
<i>Elymus magellanicus</i> [4]	blåelm
<i>Epimedium</i> , flera arter/sorter	sockblomssläktet
<i>Eryngium</i> , flera arter/sorter [5]	martornssläktet
<i>Euphorbia</i> , flera arter	törelssläktet
<i>Festuca glauca</i>	blåsvingel
<i>Geranium sanguineum</i>	blodnäva
<i>Geranium renardii</i>	nättnäva

Vetenskapligt namn	Svenskt namn
<i>Gypsophila paniculata</i>	brudslöja
<i>Gypsophila repens</i>	hängslöja
<i>Helianthemum</i> , flera arter/sorter [10]	solvändesläktet
<i>Helictotrichon sempervirens</i>	silverhavre
<i>Hylotelephium</i> , flera arter/sorter [13]	kärleksörtssläktet
<i>Iris Germanica</i> -Gruppen	trädgårdsisris
<i>Knautia macedonica</i>	grekvädd
<i>Koeleria glauca</i>	tofsäxing
<i>Lavandula angustifolia</i> [4]	lavendel
<i>Limonium platyphyllum</i> [9]	silverrisp
<i>Linum perenne</i>	berglin
<i>Nepeta</i> , flera arter/sorter [6]	nepetasläktet
<i>Origanum</i> , flera arter/sorter	mejrاملsläktet
<i>Papaver</i> Orientale-Gruppen [11]	jättevallmo
<i>Perovskia</i> [4]	perovskiasläktet
<i>Pulsatilla vulgaris</i>	backsippa
<i>Salvia nemorosa</i> [7]	stääpsalvia
<i>Sesleria nitida</i> [14]	glansälvväxing
<i>Stachys byzantina</i> [13]	lammöron
<i>Stipa</i> , flera arter/sorter	fjädergrässläktet
<i>Thymus</i>	timjansläktet
<i>Verbascum</i> , flera arter/sorter	kungsljussläktet

Träd & buskar (lignoser) som trivs i torrt läge

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Zon
<i>Acer campestre</i>	naverlön	1–3
<i>Acer tataricum</i> ssp. <i>ginnala</i>	ginnalalön	1–6
<i>Amelanchier</i>	häggmispelsläktet	1–6
<i>Aronia melanocarpa</i>	svartaronia	1–6
<i>Buddleja davidii</i>	syrenbuddleja	1–2
<i>Buxus sempervirens</i> [16]	buxbom	1–3
<i>Caragana arborescens</i>	häckkaragan	1–8
<i>Carpinus betulus</i>	avenbok	1–4
<i>Cornus mas</i>	körbärskornell	1–4
<i>Cotinus coggygria</i> [15]	perukbuske	1–3
<i>Cytisus</i> , flera arter/sorter	kvastginstsläktet	1–5
<i>Dasiphora Fruticosa</i> -Gruppen	trädgårdstök	1–6
<i>Genista</i> , flera arter/sorter	ginstsläktet	1–4
<i>Ginkgo biloba</i>	ginkgo	1–2
<i>Gleditsia triacanthos</i>	korstörne	1–2
<i>Elaeagnus</i> , flera arter/sorter	silverbusksläktet	1–6
<i>Hippophae rhamnoides</i>	havtorn	1–6

Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Zon
<i>Ilex</i> , flera arter/sorter	järnekssläktet	1–4
<i>Juniperus</i> , flera arter/sorter	ensläktet	1–6
<i>Ligustrum</i> , flera arter/sorter	ligustersläktet	1–4
<i>Neillia incisa</i>	stefanandra	1–4
<i>Physocarpus opulifolius</i>	smällspirea	1–5
<i>Pinus mugo</i>	bergtall	1–7
<i>Prunus laurocerasus</i>	lagerhägg	1–3
<i>Prunus sargentii</i>	bergkörsbär	1–5
<i>Pyracantha coccinea</i>	eldtorn	1–2
<i>Pyrus salicifolia</i>	silverpäron	1–4
<i>Quercus</i> , flera arter	eksläktet	1–4
<i>Rhus typhina</i>	rönnsamak	1–3
<i>Ribes alpinum</i>	måbär	1–8
<i>Rosa spinosissima</i>	pimpinellros	1–8
<i>Sorbus aucuparia</i> [17]	rönn	1–7
<i>Sorbus intermedia</i>	oxel	1–6
<i>Taxus baccata</i> [16]	idegran	1–5

15

15. Perukbusken älskar sol och värme. Här den rödbladiga sorten *Cotinus coggygria* (*Rubrifolius*-Gruppen) 'Royal Purple'.

16. Gulbarrig *Taxus*, idegran och buxbom, *Buxus*, ger trädgården en torktålig städsegrön stomme.

17. Den vanliga rönnen är ett mycket tåligt och anspråkslöst träd. Det finns många fina namnsorter. Det här är den smalt pelarformade *Sorbus* AUTUMN SPIRE ('Flanrock') som får mycket vacker höstfärg och bärnstensfärgade bäcklar.

16

17

material, eller se till att växtligheten hålls ihop med marktäckare.

Under bevattningsförbuden sommaren 2018 utbyttes många tips om olika sätt att återanvända och samla upp vatten. De som brukar ha vattentunnor under stuprören upptäckte att de snabbt gapar tomma när det går månader mellan regnskurarna. Med seriekopplade vattentunnor räcker vattnet lite längre [7].

Välj rätt växter

Att begränsa sitt växtval är inte det lättaste för en växttokig trädgårdsnörd. Men i delar av trädgården där det är riktigt torrt kan man samla växter som trivs just så. Bara genom att titta på en växt kan man ofta ana sig till om den är torktålig. Gråvita och/eller ludna blad är ett sätt att skydda sig mot solen. Pyttesmå blad är också effektivt. En växt som står i full sol behöver inga stora bladytor för att klara av fotosyntese-

sen. Suckulenter har vattenreserver i sina tjocka, köttiga blad.

Många lök- och knölväxter har sitt eget sätt att hantera vattenbrist genom att vissna ner och gå i vila under den torraste delen av året och lagra växtkraften i de underjordiska delarna tills det finns ny fukt i marken. Även en del perenner har tjocka jordstammar som hushållar med vatten, exempelvis trädgårdsirris *Iris Germanica*-Gruppen, som gör att de klarar längre torrperioder.

I växtlistorna hittar du ett litet urval av torktåliga växter, de flesta för soligt läge, men även en del som klarar torr skugga. Det finns många fler. Men tänk på att även de allra torktåligaste växterna behöver vattnas under den första etableringsperioden innan rötterna har trängt ner på djupet.